

VENA KLASSIK MAKTABINING SHAKLLANISHIDA YOZEV GAYDNNING IJODIY HAYOT YO'LI.

Rahimberganova Zuhra Shuxrat qizi

Urganch davlat pedagogika instituti
Musika ta'limi va san'at mutaxassisligi 2 kurs magistranti
<https://doi.org/10.5281/zenodo.18298163>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10-yanvar 2026 yil
Ma'qullandi: 15-yanvar 2026 yil
Nashr qilindi: 19-yanvar 2026 yil

KEY WORDS

Klassitsizm, simfoniya, kamercholg'u musiqasi, sonata shakli, musiqiy uslub, garmonik tafakkur, kompozitorlik maktabi, musiqiy meros.

ABSTRACT

Mazkur maqolada Vena klassik maktabining shakllanishida Yozef Gaydn ijodiy faoliyatining o'rni va ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Kompozitorning hayot yo'li, musiqiy-estetik qarashlari hamda simfoniya, kvartet va sonata janrlaridagi ijodiy tajribalari Vena klassitsizmining uslubiy mezonlarini belgilab bergan asosiy omillar sifatida yoritiladi. Shuningdek, uning pedagogik va estetik ta'siri orqali keyingi avlod bastakorlarining ijodiy qarashlari shakllanishiga qo'shgan hissassi asoslab beriladi

Vena klassik maktabining shakllanishi va jahon musiqa madaniyati tarixida mustahkam o'rin egallashida muhim rol o'ynagan kompozitorlardan biri — **Yozev (Iosif) Gaydn** hisoblanadi. Uning ijodiy merosi klassik uslubning badiiy tamoyillarini amaliy jihatdan qaror toptirgan, simfoniya va kamer cholg'u musiqasining shakl hamda janrlarini takomillashtirgan, kompozitorlik tafakkurining yangi mezonlarini belgilab berganligi bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Shu bois Gaydn shaxsiyati va ijodiy hayot yo'lini o'rganish Vena klassik maktabi tarixini chuqur anglash, uning shakllanish omillarini ilmiy-metodik nuqtayi nazardan yoritish uchun muhim nazariy asos vazifasini bajaradi.

Gaydn ijodiy faoliyat yuritgan XVIII asrning ikkinchi yarmi — Yevropada ma'rifatparvarlik g'oyalari keng tarqalgan, san'atda tartib, uyg'unlik, ravshanlik va mantiqiylik qadrlangan davr edi. Mazkur ijtimoiy-madaniy sharoit musiqa san'atining yangi bosqichga ko'tarilishiga, barokko davrining murakkab ifoda vositalaridan klassik davrning aniq va mutanosib shakllariga o'tish jarayonini jadallashtirishga xizmat qildi. Ana shunday tarixiy muhitda Gaydn kompozitorlik tafakkuri musiqiy asar tuzilishining aniq me'yorlarini belgilash, mavzularni izchil rivojlantirish, garmonik tartib va shakl uyg'unligini ta'minlash kabi tamoyillarni kuchaytirishga qaratildi.

Gaydnning ijodiy yo'li alohida e'tiborga molik jihatlariga ega: u bolalik davridan boshlab musiqiy muhitda tarbiya topdi, ijodiy shakllanish jarayonida turli musiqiy an'analar bilan tanishdi hamda professional tajribasini asta-sekin boyitib bordi. Uning faoliyati Vena musiqiy muhitining kuchayishi, saroy homiyligi, kamer musiqasi va simfonik janrlarning jadal rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq bo'ldi. Ayniqsa, Gaydnning uzoq yillar davomida yirik zodagonlar saroyida (homiylilik tizimida) faoliyat yuritishi unga muntazam ijod qilish, orkestr

va ijrochilar bilan bevosita ishlash, musiqiy tajribalarni sinovdan o'tkazish imkonini yaratdi. Natijada u simfoniya va kvartet janrlarini takomillashtirib, ularni klassik me'yorlar darajasiga olib chiqdi.

Vena klassik maktabining shakllanishida Gaydnning o'rni shundaki, u musiqiy asarni mantiqiy "badiiy rivoj" tamoyili asosida qurishni, mavzularni qarama-qarshi qo'yish va ularni bir g'oyaga birlashtirish usullarini mukammallashtirdi. U yaratgan asarlarda shaklning aniqligi, ritmik dinamika, musiqiy "dialog" xususiyati va tematik ishlovning izchilligi yaqqol namoyon bo'ladi. Bu jihatlar keyinchalik Motsart va Betxoven ijodida ham davom ettirilib, Vena klassik maktabi uslubining mustahkam badiiy belgilariga aylandi.

Shuningdek, Gaydn ijodi pedagogik nuqtayi nazardan ham muhim: uning asarlarida musiqiy shaklning ravshanligi, mavzularning mantiqiy rivoji va obrazlarning aniqligi o'quvchilarda musiqani ongli idrok etish, tinglash va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga samarali ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, umumta'lim maktablarida klassik musiqa namunalari o'rganishda Gaydn ijodi musiqiy janr va shakl tushunchalarini sodda, tushunarli misollar orqali ochib berish imkonini beradi. Yozev Gaydnning ijodiy hayot yo'li, uning kompozitor sifatida shakllanish bosqichlari, Vena musiqiy muhitidagi o'rni va klassik uslubning qaror topishiga qo'shgan hissasi tarixiy-musiqashunoslik hamda pedagogik-metodik nuqtayi nazardan tahlil etiladi. Bu tahlil kelgusida 7-sinf musiqa madaniyati darslarida Gaydn ijodini o'rgatishning mazmuni va samarali usullarini asoslash uchun zarur ilmiy zamin yaratadi.

1.1-rasm.

Yozef Gaydn (1732–1809) jahon musiqa madaniyati tarixida Vena klassik maktabining asoschisi va yetakchi namoyandasi sifatida alohida o'rin egallaydi. U simfoniya va kvartet janrlarini mustaqil, mukammal badiiy shaklga olib chiqqan bastakor bo'lib, Yevropa professional musiqa tafakkurining shakllanishiga beqiyos hissa qo'shgan.

Gaydn simfoniyaning "otasi" sifatida e'tirof etiladi. U 100 dan ortiq simfoniyalar yaratib, ularning to'rt qismli klassik tuzilishini (tez – sekin – menuet – tez) qat'iy me'yor sifatida shakllantirdi. Bu model keyinchalik Motsart va Betxoven ijodida yanada rivojlandi. Shuningdek, Gaydn torli kvartet janrini yangi bosqichga olib chiqdi: ansambl a'zolari o'rtasidagi teng huquqli

musiqiy muloqot, tematik rivoj va dramatik muvozanat aynan uning asarlarida barqarorlashdi. Gaydn ijodida sonata shakli mantiqan aniq, tematik jihatdan serqirra va dramatik jihatdan puxta quriladi. U motivlar bilan ishlash, ularni rivojlantirish va qarama-qarshi qo'yish orqali musiqada ichki dinamika yaratishning namunalarini ko'rsatdi. Bu yondashuv keyingi klassik va romantik kompozitorlar uchun nazariy-amaliy maktab vazifasini bajardi.

Gaydn musiqasiga xalq ohanglariga yaqinlik, hazil-mutoyiba (yumor), kutilmagan pauza va dinamik kontrastlar xos. Bu jihatlar uning asarlarini tinglovchi uchun jonli va esda qolarli qiladi. Ayniqsa, "Syurpriz" simfoniyasi kabi asarlarda badiiy kutilmaganlik estetik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Gaydn nafaqat buyuk bastakor, balki buyuk ustoz hamdir. U Wolfgang Amadey Motsart bilan ijodiy muloqotda bo'lgan, Lyudvig van Betxoven esa uning bevosita shogirdi sifatida yetishib chiqqan. Demak, Gaydn orqali Vena klassik maktabining estetik tamoyillari keyingi avlodlarga uzatilgan.

Gaydn yaratgan simfonik va kamer asarlar bugungi kunda ham konsert repertuarining ajralmas qismi hisoblanadi. Uning musiqasi:

- klassik uslub me'yorlarini belgiladi;
- professional musiqa ta'limida namunaviy material sifatida o'qitiladi;
- badiiy tafakkur, mantiq va estetik didni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Yozef Gaydn jahon musiqa madaniyatida klassik musiqaning poydevorini yaratgan, shakl va janr madaniyatini yuksak darajaga olib chiqqan buyuk bastakordir. Uning ijodi nafaqat XVIII asr musiqasining cho'qqisi, balki keyingi butun Yevropa musiqa taraqqiyotining mustahkam tayanchi bo'lib xizmat qiladi.

XVIII asr ikkinchi yarmi Yevropa musiqa san'ati tarixida barokko uslubidan klassitsizmga o'tish davri sifatida tavsiflanadi. Mazkur jarayon musiqiy tafakkurda shakl, janr va badiiy ifoda me'yorlarining qayta ko'rib chiqilishi bilan bog'liq bo'lib, aynan shu davrda Yozef Gaydn ijodi markaziy ahamiyat kasb etadi. Musiqashunoslik adabiyotlarida Gaydn Vena klassik maktabining asoschisi, simfoniya va torli kvartet janrlarining shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynagan bastakor sifatida baholanadi. Ushbu paragrafda Gaydn ijodining jahon musiqa madaniyatidagi o'rni mavjud ilmiy manbalar asosida tizimli ravishda tahlil qilinadi.

1.2-rasm. Y.Gaydn "Sovg'a" 94 simfoniyasi.

Symphony no. 94 in G, H.1/94 'Surprise'

Andante (II)
for Violin and Cello

Orch: Peet du Toit (June 2020)

Joseph Haydn

$\text{♩} = 60$

Violin

p

Violoncello

p

8

Vln.

p

Vc.

sfz *p*

16

Vln.

ff *p* *mf* *p* *rit.* *atempo*

Vc.

ff *p* *mf* *p*

22

Vln.

f *p*

Vc.

f *p*

Simfoniya janri taraqqiyotida Gaydnning o'rne.

Yozef Gaydn simfoniya janrining tarixiy shakllanishi va badiiy yetuklikka erishishida hal qiluvchi rol o'ynagan bastakor sifatida jahon musiqa madaniyatida alohida o'rin egallaydi. Musiqashunoslik adabiyotlarida u bejizga "simfoniya otasi" deb e'tirof etilmaydi. Gaydn

ijodigacha simfoniya asosan uvertura va divertisment xususiyatiga ega bo'lgan bo'lsa, uning asarlarida simfoniya mustaqil, murakkab dramatik va badiiy mazmunga ega janr sifatida shakllandi.

Ilmiy adabiyotlarda Gaydn ko'pincha "simfoniya otasi" sifatida tilga olinadi. Bu baho, avvalo, uning simfonik siklni barqaror kompozitsion modelga aylantirgani bilan izohlanadi. Musiqashunoslar qayd etishicha, Gaydn simfoniylarida to'rt qismli tuzilma (tez – sekin – menuet – final) dramaturgik izchillik asosida shakllantirilgan. Asafyev ta'kidlaganidek, Gaydn simfoniylarida musiqa "jarayon" sifatida rivojlanadi, ya'ni mavzular statik emas, balki doimiy harakat va o'zgarishda bo'ladi. Bu holat simfoniyaning mustaqil, yirik badiiy janr darajasiga ko'tardi¹.

Gaydn simfoniylariga quyidagi uslubiy belgilar xos:

- Mantiqiy ravshanlik va shakl aniqligi
- Tematik iqtisod — kichik motivlardan keng musiqiy rivojlanish yaratish
- Badiiy yumor va kutilmaganlik (dinamik urg'ular, pauzalar, kontrastlar)
- Xalqona ohang va raqs ritmlarining uyg'unligi

Mashhur "Syurpriz" simfoniyasida kutilmagan kuchli akkord orqali tinglovchi diqqatini faollashtirish badiiy vosita sifatida qo'llanadi. Bu uslub Gaydn simfoniylarini jonli va kommunikativ qiladi.

Vena klassik maktabining shakllanishida Yozef Gaydnning ijodiy hayot yo'li va kompozitorlik faoliyati hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan. Uning uzoq yillik izchil ijodi natijasida klassik musiqaning asosiy janr va shakllari — simfoniya, kvartet va sonata — mukammal badiiy-me'yoriy ko'rinishga ega bo'ldi. Gaydn musiqiy tafakkurida shaklning aniqligi, tematik rivojning mantiqiyli va badiiy uyg'unlik ustuvor tamoyil sifatida qaror topdi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Gaydn ijodi Vena klassik maktabi uslubining poydevorini yaratibgina qolmay, keyingi kompozitorlar — Motsart va Betxoven ijodining shakllanishiga ham kuchli ta'sir ko'rsatgan. Aynan Gaydn tomonidan ishlab chiqilgan kompozitsion tamoyillar klassik musiqaning yetuk badiiy mezonlariga aylangan va jahon musiqa san'ati rivojida muhim tarixiy bosqichni belgilab bergan.

Shu bois Yozef Gaydnning ijodiy hayot yo'lini o'rganish Vena klassik maktabining shakllanish jarayonini chuqur anglashga, klassik uslubning mohiyatini ochib berishga hamda uni umumta'lim maktablari musiqa madaniyati darslarida ilmiy-pedagogik jihatdan asoslangan holda o'rgatishga mustahkam nazariy zamin yaratadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Аберт Г. Венская классическая школа. – М.: Музыка, 1970. – 352 с.
- 2.Асафьев Б. В. Музыкальная форма как процесс. – Л.: Музыка, 1971.
- 3.Rosen Ch. The Classical Style: Haydn, Mozart, Beethoven. – New York: Norton, 1997. – 448 p.
- 4.Webster J. Haydn // The New Grove Dictionary of Music and Musicians. – London: Macmillan, 2001. – P. 123–145.
- 5.Sadie S. Haydn and the Classical Tradition. – London: Thames & Hudson, 1989. – 214 p.

¹ Асафьев Б. В. Музыкальная форма как процесс. – Л.: Музыка, 1971.